

MILITAARNE RETOORIKA: ARAABIA KEVADE SÜNDMUSTE KAJASTAMINE AJALEHTEDES POSTIMEES JA EESTI PÄEVALEHT

Karen Kuldnokk

PhD (eesti keel)

KVÜÕA Kaitseväe keelekeskuse eesti keele lektor

1. Sissejuhatus

Siinse artikli autor on varem uurinud militaarset retoorikat Eesti osalusega välispoliitilises konfliktis (Iraagi-diskursuses) ja sisepoliitilises konfliktis (pronkssõduri-diskursuses)¹. 2011. aastal toimus islamimaailmas tähelepanuväärseid sündmusi (mitmed Lähis-Ida ja Põhja-Aafrika riigid tõusid üles oma juhtide valitsemise vastu), mis jõudsid ka Eesti meedia huviorbiiti. Seetõttu ongi praeguseks uurimisobjektiks see, kuidas kajastati araabia maailmas toimunut Eesti ajalehtedes.

2010. aasta 17. detsembril Tuneesia pealinna Tunise tänaval toimunu käivitas protsessi, mis sai maailmas tuntuks araabia kevade nime all. Tuneesiast alanud rahutused levisid Egiptusesse, Jeemenisse, Liibüasse ja Süüriasse. Mart Nutt kirjutab 2012. aasta veebruari Diplomaatias² ilmunud artiklis, et „araabia kevadet tervitati maailmas kui türanniavastast võitlust, milles kumab päikesekiir demokraatliku ühiskonna rajamiseks ja inimõiguste reaalseks alustamiseks nendes riikides”. Taoline lootusrikas retoorika saab 2011. aasta araabia kevade sündmuste kajastamisel ka üsna valdavaks.

Artiklis analüüsitakse militaarset retoorikat araabia kevade diskursuses. Uurimisobjektiks on 2011. aastal ajalehe Postimees ja Eesti Päevaleht võrguväljaandes ilmunud artiklid (peamiselt arvamustekstid), kus käsitletakse araabia kevade sündmusi. Analüüsiobjektiks on 14 ajalehes Postimees ja 4 ajalehes Eesti Päevaleht ilmunud teksti. Materjali valikul on peetud silmas

¹ **Kuldnokk, K.** 2011. Militaarne retoorika. Argumentatsioon ja keeleline mõjutamine Eesti kaitsepoliitilises diskursuses. Dissertations Philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis. Tartu: Taru Ülikooli Kirjastus. [Edaspidi *Kuldnokk 2011*]

² **Nutt, M.** 2012. Araabia kevad suubub talve. – Diplomaatia, nr 101/102. Veebruar. (Edaspidi *Nutt 2012*)

eelkõige seda, et valimis oleksid esindatud erinevad argumendid ja seisukohad. Kuna ajalehes Postimees ilmus sel teemal rohkem arvamustekste, kajastub see ka valimis.

Kasutatavaks uurimismeetodiks on kriitiline tekstianalüüs, mille üks tuntumaid arendajaid on olnud Norman Fairclough³. Tekstianalüüsi kohaselt on tekstidesse kodeeritud ideoloogia, mistõttu on tekstide kaudu võimalik uurida võimuvahekordi. Keel on tähenduste potentsiaal ja tekstianalüüs vaatab, kuidas neid võimalusi ellu viiakse.

Keelekasutus on alati valik paljudest võimalustest, mistõttu ei saa väita, et see peegeldaks maailma ja tegelikkust objektiivselt. Igasugune keeleline valik on seotud teksti looja vaatepunktiga. Vaatepunkti valimine omakorda tähendab objektiivse kirjelduse võimatust: peale nähtu sisu edasiandmise annab iga kirjeldus infot ka kirjeldaja suhtumise kohta kirjeldatud sündmusesse ja selle kohta, millisena kirjeldaja tegelikkust näeb.⁴ Kirjutaja ühendab teksti luues oma kogemuse tegeliku maailmaga. Kirjutaja maailmavaade, see, kuidas ta liigendab nähtusi ning protsesse, avaldub suuresti sõnavara kaudu, selle kaudu, kuidas ta kirjeldatavaid nähtusi, protsesse ja osalisi nimetab ning kategoriseerib.⁵

Ajakirjandustekst on ühiskonna kommunikatsioonivajaduse põhivahend: eri inimrühmad kasutavad seda avalikkuse ja vastasrühmade mõjutamiseks. Kuna kõigis ajakirjandustekstides on tegemist nimetamisega, saavad tähendused seal erilise sümbolilise võimu⁶. Ajakirjandustekstis väljendab autori suhtumist näiteks see, kas teksti looja nimetab Eesti üksusi Iraagis okupatsiooni- või koalitsioonijõududeks. Seda, kuidas sündmusi, protsesse, inimesi tekstides esitatakse, uurib tekstianalüüs teksti tähistusfunktsiooni⁷ kaudu.

Raivo Palmaru rõhutab, et „objektiivsus on tegelikkuse konstrueerimisel kõigest operatiivne fiktsioon: oma subjektiivsete tegelikkusevisandite võrdlemine „objektiivse reaalsusega” osutub lähemal vaatlusel üksnes kujutiste

³ Vt nt Fairclough, N. 1989. *Language and Power*. London: Longman; Fairclough, N. 1992. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.

⁴ Kasik, R. 2008. Meediatekstide analüüs. Eesmärgid ja meetodika. – Toim. R. Kasik. *Tekstid ja taustad V. Meediatekstide keelekasutus ja selle sotsiokultuurilised taustad*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 12. [Edaspidi *Kasik 2008*]

⁵ Fowler, R. 1996. *Linguistic Criticism*. Oxford: Oxford University Press.

⁶ Vt selle kohta Bourdieu, P. 1997. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press, p. 170.

⁷ Vt selle kohta Halliday, M. A. K. 2004. *An Introduction to Functional Grammar*. London: Hodder Arnold, pp. 29–30. [Edaspidi *Halliday 2004*]

võrdlemiseks saavutatud eesmärgiga.⁸ Tekstianalüüsis räägitakse kirjutaja ja teksti vahelisest suhtest kui modaalsusest. Theo van Leeuwen⁹ vaatab modaalsust kui sotsiosemiootilist lähenemist tõele. Tema väitel on modaalsus seotud nii teksti esitamise (fakt *versus* väljamõeldis) kui ka sotsiaalse kontekstiga ning erinevas kontekstis nähakse tõde erinevalt.

Tekstianalüüs lähtub sellest, et autori tehtud valikutega tekst loob tähendusi ja kujundab selle kaudu ka tegelikkust. Keelekasutuse uurijaid huvitab, mis juhib seda valikut: kuivõrd selline valik on isiklik, kuivõrd see sõltub aga kontekstist, ümbritseva keskkonna sotsiokultuurilistest tavadest, harjumustest ja huvidest.¹⁰ Kriitilise tekstianalüüsi lähtekohaks on idee, et sotsiaalne kontekst mõjutab keelekasutust ning keelekasutus omakorda kujundab ja loob sotsiaalset tegelikkust.

Kriitilise tekstianalüüsi meetodika kohaselt uuritaksegi siinses artiklis ühelt poolt teksti tähistusfunktsiooni ehk seda, kuidas tekstivahenditega maailmapilti kujundatakse: kuidas araabia maailmas toimuvat nimetatakse ja kirjeldatakse, milliseid argumente ja retoorilisi võtteid araabia kevade sündmustest kirjutamisel kasutatakse. Teiselt poolt on vaatluse all teksti suhtlusfunktsioon¹¹ ehk see, kuidas teksti kaudu suhtumist väljendatakse ja mõjutatakse: kuidas suhtutakse konflikti erinevatesse osalistesse (nt araabia maailm, lääneriigid). Teksti suhtlusfunktsiooni analüüs lähtub sellest, et tekstil on suhtluses mingid eesmärgid (nt teavitada, õpetada, veenda, kritiseerida). Kirjutades konstrueerib autor endale teatava diskursuserolli¹² ja samas annab ka lugejale vastuvõtjana teatava rolli, mida saab tekstis tehtud keeleliste valikute põhjal analüüsida.

Araabia kevade diskursuses esinenud retoorikat võrreldakse Iraagi-diskursuses kasutatud retoorikaga. Võrdluse aluseks on artikli autori 2011. aasta augustis kaitstud doktoritöö „Militaarne retoorika. Argumentatsioon ja keeleline mõjutamine Eesti kaitsepoliitilises diskursuses” järelused. Artikli

⁸ **Palmaru, R.** 2005. Munakivitee lõpus. Keele ja kommunikatsiooni mõjust ühiskonna terviklikkusele. – Keel ja Kirjandus, nr 5, lk 39.

⁹ **Leeuwen, T. van** 2005. *Introducing Social Semiotics*. London and New York: Routledge, p.160.

¹⁰ **Kasik** 2008, lk 12.

¹¹ **Halliday** 2004, pp. 29–30.

¹² Diskursuserollide kohta vt nt **Sarapuu, K.** 2008. Suhtlustasandi tähendused ajalehtede juhtkirjades. – Toim. R. Kasik. *Tekstid ja taustad V. Meediatekstide keelekasutus ja selle sotsiokultuurilised taustad*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. [Edaspidi **Sarapuu 2008**]; **Kuldnohk, K.** 2002. Interpersonaalsete suhete kujunemine internetiportaalis comment@delfi. Magistritöö. Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituut; **Heikkinen, V.** 1999. Ideoloogiline merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 728*. Helsinki.

hüpoteesiks on väide, et araabia kevade sündmusi vaadatakse distantsilt (erinevalt Iraagi-sündmustest) ning see mõjutab ka diktaatorivastases võitluses kasutatavat retoorikat.

2. Araabia kevade sündmuste nimetamine ja kirjeldamine

Peamisteks arutlusteemadeks saab uuritavates ajalehtedes araabia kevade riikide tulevik, hinnatakse Lähis-Ida ja Põhja-Aafrika riikides toimuvat, samuti kujuneb diskussiooniteemaks lääneriikide reaktsioon toimuvale. Kuna kõige ägedam diskussioon käib leheveergudel Liibüas toimuva üle, siis on ka artiklis suuresti keskendunud Liibüa kodusõjale. Järgnevas vaadeldakse seda, kuidas araabia maailmas toimuvaid sündmusi nimetatakse, kirjeldatakse ja missugust suhtumist neisse väljendatakse.

Araabia kevade sündmuste puhkemise ajendina nähakse aastatega kuhjunud pettumust ja viha.

(1) *Aastatega kuhjunud pettumus ja viha* lekivad nüüd Araabia tänavale. (Martin Kala, PM 14.02.2011)

Araablasi nimetatakse alandatuteks, kelle hoovil valitseb kõrb ja põud ning kellel on demokraatianälg.

(2) *Alandatud araablaste hoovil valitseb kõrb ja põud, aga külluslike künade ette pääsevad vaid mustad lambad.* (Martin Kala, PM 14.02.2011)

(3) *Aga taas kord ei lase demokraatianälg kõhul iseenesestmõistetavalt edasi koriseda.* (Martin Kala, PM 14.02.2011)

Seega kasutatakse metafoore, mis viitavad soovitu puudumisele (*kõrb, põud, nälg*) ja isule puuduva järele. Liikumapaneva jõuna nähakse seejuures **raevu**.

(4) *./.../ on tegelikult võimatu öelda, millega päädib araabia maailma raputav „raevu kevad” või milline saab olema Gaddafi-järgse Liibüa režiim.* (Sven Mikser, EPL 28.03.2011)

Araabia maailmas toimuva nimetamisel ja kirjeldamisel kasutatakse veel metafoorse tähenduse omandanud sõnu *koidik* ja *ärkamine*. Ille Rohtlaan väidab¹³, et metafooride üks eesmärke on reaalsuse kujundlik konstruktsioon ja et mõnda metafoori rohkem kasutades võivad ajakirjanikud tugevdada või

¹³ **Rohtlaan, I.** 2006. Metafoorid meediatekstis: uudiste pealkirjad. – Keel ja Kirjandus, nr 8, lk 631.

isegi luua lugejates teatavaid mentaalseid mudeleid. Kasutusele võetud metafoorid veenavad lugejat selles, et olukord araabia maailmas on lootusrikas.

Viendas näites seostataksegi araabia maailmas toimuvat koidikuga, seda nimetatakse kümnete miljonite ärkamiseks ja vabanemiseks.

(5) *Põhja-Aafrikas ärkavad praegu kümned miljonid. Veel kuu aega tagasi suhtus Egiptuse elanike absoluutne enamus oma riigi valitsemisse lootusetu loiduse või ülimalt küünilisusega. Nende praeguse entusiasmi nägemine teeb ju südame soojaks. Mõtled, kas pole tegemist järjekordse sammuga inimkonna üldise vabanemise teel.* (Mihkel Mutt, PM 04.02.2011)

Argument saab eelnevas näites ülla varjundi: Mihkel Mutt seostab siin Põhja-Aafrika ärkamist kogu inimkonna vabanemisega. Eitusevormis esitatud lause teemaosa (*mõtled, kas pole tegemist*) viitab justkui meedias levinud retoorikale, kuid selle taga võib täheldada ironiat.

Araabia maailmas toimuvaid sündmusi nähakse ka eneseväärikuse taastamisena.

(6) *Revolutsiooni südames asus taas kord inimene, kes haaras kontrolli omaenese elu üle ja taastas kaotatud väärikuse, araabiakeelse «karama»...* (Martin Kala, PM 30.09.2011)

Samas ka kritiseeritakse koidumetafoori ja seda, et USA sõjalist sekkumist Liibüas on nimetatud operatsiooniks „Odüsseia koidik” („Odyssey Dawn”).

(7) *Juba Liibüasse ninatoppimise operatsiooni nimi «Odyssey Dawn» peaks tähelepanelikuks tegema igatihe, kel aimu inglise keelest ja kes koolis kirjandusajaloo tunnis lausa ei maganud /.../ Peaks meelde tulema, et Odysseus tuias mööda meresid ringi kümme aastat, enne kui lõpuks koju jõudis.* (Jüri Pino, PM 18.04.2011)

Pino võtab 7. näites kritiseerija rolli¹⁴, mis väljendub argistiili (*tuias mööda meresid*) ja tingiva kõneviisi kasutuses (*peaks tähelepanelikuks tegema, peaks meelde tuletama*)¹⁵, ning avaldab seisukohta, et koidik võib venida pikaks. Sellele viitab Diplomaatias ka Kaarel Kaas¹⁶, kelle väitel „NATO juhitud rahvusvaheline sõjaline operatsioon lääneliitlastele siiski vaevalt et odüsseiaiks kujuneb”, Liibüa maa ja rahva jaoks aga ilmselt küll.

¹⁴ Vt Sarapuu, K. 2008, lk 131–143.

¹⁵ Vt selle kohta Sarapuu, K. 2003. Konditsionaali modaalsed funktsioonid juhtkirjades. – Toim. R. Kasik. Tekstid ja taustad II. Tekstianalüüsi vaatepunkte. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 26. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 142–146.

¹⁶ Kaas, K. 2011. Koidu verevad sõrmed. – Diplomaatia, nr 92, aprill.

Kui ühelt poolt räägitakse Lähis-Idas ja Põhja-Aafrikas toimuvast kui ärkamisest, siis samal ajal võib märgata kasutatavas retoorikas ka kahtluse-noote ja hirmu. Mihkel Mutt avaldab arvamust (PM 04.02.2011), et see nn uus maailm võib olla ka esimene samm Egiptuse või koguni Põhja-Aafrika Islamivabariigi suunas. Mutt võtab kasutusele ka pimedusejõudude metafoori, millega ta viitab Moslemi Vennaskonnale.

(8) Emotsionaalsel tasandil tekib küsimus: milleks me toetame nende maade ärkamist, kui selle tulemusena saavad tüüri juurde võib-olla pimedusejõud? Kas usufanaatikud on palju paremad ilmalikest türannidest? Türannid rõhuvad «vähemasti» ainult oma rahvast, aga äkki hakkavad uued jõud sekkuma ka maailma asjadesse – ikka oma religioosest missioonist lähtuvalt? See väljauitlemata hirm ju on õhus. (Mihkel Mutt, PM 16.02.2011)

Sedasi loob Mutt vastanduse valguse- versus pimedusejõud ja viitab hirmule.

Araabia kevade sündmusi – sellele viitab ka kasutusele võetud metafoor *araabia kevad* – võrreldakse Ida-Euroopas toimunuga 1989. aastal. Euroopa Komisjoni presidendi nõunike rühma liige Matti Maasikas teeb 17. veebruari Eesti Päevalehe artiklis „Mitte päris 1989, aga ka mitte lootusetu” järelduse, et „tee, mis diktaatoreid raputavatel rahvahulkadel tuleb demokraatiani käia, on palju pikem kui oli idaeurooplastel”, sest neil puudub „selge paleus, mille järgi uut elu korraldama hakata, nimelt lääne demokraatiamodel”.

Eestlasi samastatakse analüüsitava diskursuses araabia rahvastega ja tuuakse esile see, et meie, eestlased, mõistame neid, sest oleme kogunud midagi sarnast ja see kogemus tekitab meis hirmu.

(9) Rõhutud rahvastele, sealhulgas idaeurooplastele, tekitab tuttav tunne hirmujudinaid. (Martin Kala, PM 14.02.2011)

Üheksandas näites nimetatakse eestlasi, kes paigutatakse küll idaeurooplaste alla, samamoodi rõhutud rahvasteks nagu Põhja-Aafrika ja Lähis-Ida rahvaid. Seega kasutatakse siin emotsionaalset mõjutamist, seda enam et poliitiline hirm on Eesti ühiskonnas olnud väga tugeva mõjuga¹⁷. Heiki Suurkask võtab Delfi arvamusrubriigis samuti seisukoha¹⁸, et Eestis on suhtumine araabia kevadesse alanud samastumisest võimuga ja et eestlased on araabia kevadesse suhtumisel lasknud end mõjutada oma punasest minevikust. Ta suhtub

¹⁷ Vt nt Miller, M. 2009. Hirm kui poliitiline mõjutusvahend ja selle kasutamine pronksiöö sündmuste näitel. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikooli sotsiaalteaduskonna riigiteaduste instituut.

¹⁸ Suurkask, H. 2012. Revolutsioonidest Eestis ja mujal maailmas. 26. juuli. <<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/heiki-suurkask-kirjutab-revolutsioonidest-estis-ja-mujal-maailmas.d?id=64727478>>, (05.09.2012).

Eestis valitsevasse hoiakusse kriitiliselt ja arvab eestlased samastuvat ikka kergemini despootliku võimuga kui tavalise inimesega Kairo, Tripoli või Damaskuse tänavail, kuna eestlased näevad despootliku võimu vastas olevat midagi veel hullemat. Seejuures viitab ta Talibani-taoliste võimuskeemide kehtestamisele, mis ohustaks Euroopat.

Ka Iraagi-diskursuses samastati meid, eestlasi, enne Iraagi sõja puhkemist Iraagi rahvaga, kus tunti kaasa iraaklastele, keda nimetati kannatavaks rahvaks¹⁹. Hilisematel aastatel toodi aga Iraagi-missiooni vastaseks argumendiks seda, et Eesti okupatsiooni alt vabanenud riigina ei saa sallida teiste riikide okupeerimist.²⁰

Selgelt eristub Liibüa kujutamine teistest Põhja-Aafrika riikidest. Kui teiste riikide puhul räägitakse vägivallast, siis Liibüale viitamisel kasutatakse tugevama emotsionaalse laenguga sõnu: *tapatalgud, verevalamine, massiline terror*.

(10) *Vägivalda esines ka revolutsioonile pööranud Tuneesias ja Egiptuses, kuid see pole ikkagi võrreldav tapatalgutega Liibüas.*
(Erki Bahovski, PM 06.09.2011)

(11) *Eile Pariisi kogunenud «Liibüa sõbrad» peavad leidma viisi, kuidas režiimimuutuse läbi teinud riigis verevalamine lõpetada ja lahkuda sealt nii, et algaks ülesehitustöö, mitte ühisest vaenlasest vabanenud poolte omavaheline arvete õiendamine.* (Juhtkiri, PM 02.09.2011)

(12) *Massiline terror esialgu relvitute protestijate vastu ajas ka võimuladviku käärima.* (Heiki Suurkask, EPL 24.10.2011)

Pärast Liibüa liidri Muammar Gaddafi surma (20. okt 2011) suhtutakse Liibüas toimuvasse endiselt lootusrikkalt, ent siiski ettevaatlikult.

(13) *Araabia kevadtuultes puhkenud rahvaülelõõn on võitnud ning loodetavasti lõpeb kodusõda Liibüas üsna pea, ent päris kindel viimases veel olla ei saa, sest üleval on hulk riskitegureid /.../ Loomulikult on selline kokteil riskantne ning mõistagi on üleminekuvalitsuse edasised sammud kriitilise tähtsusega, et poliitilisele kevadele järgneks tõepoolest viljakas suvi.* (Juhtkiri, PM 21.10.2011)

Ajaleht Postimees võtab 12. näite juhtkirjas teadjarolli²¹, millele viitavad adverbid *loomulikult* ja *mõistagi*. Seejuures jätkub aastaegadele viitav metafoorikasutus ja avaldatakse lootust, et kevad läheb üle viljakaks suveks.

¹⁹ Kuldnokk 2011, lk 67–68.

²⁰ Kuldnokk 2011, lk 93.

²¹ Vt Sarapuu 2008, lk 143–163.

2011. aasta lõpus tehakse kokkuvõtteid ja hinnatakse toimunud sündmusi. Ühelt poolt suhtutakse toimunusse endiselt positiivselt: taas viidatakse islamimaailma vabastamisele ja argumendina tuuakse esile demokraatia.

(14) *Araabia kevad 2011 tähendas islamimaade vabastamist nii terroristidest kui ka türannidest... Demokraatia on väga paljude muslimite jaoks nüüd see tee, mida mööda käia.* (Heiki Suurkask, Kaivo Kopli; EPL 29.12.2011)

Samas on aasta lõpus märgata ka pessimistlikke meeleolusid: viidatakse sellele, et olukord Lähis-Idas on ebamäärane ning tekitab läänes hirmu.

(15) *Lähis-Ida protestid on kutsunud läänes ka esile palju hirmu – justkui mõõdukas islamism, mis praegu võimule tuleb, oleks hullem veristest türannidest. Muslimi vennaskonna tegelikke eesmärke me hakkame peagi nägema nii Egiptuses, Tuneesias kui ka Palestiinas, seni lubavad nad luua vabamat ühiskonda.* (Heiki Suurkask, Kaivo Kopli; EPL 29.12.2011)

Ka Erik Männik on oma aastalõpu ülevaateartiklis „Araabia kuum aasta” (PM 30.12.2011) pessimistlik. Männik võtab siin endale objektiivse vahendaja rolli, viidates mitmetele vaatlajatele. Araabia kevade metafoor on hakanud asenduma nüüd sügise ja talve metafooriga.

(16) *Tõsiasi, et eelkõige ilmalike jõudude protestide tulemusena toimunud võimuvahetuste järel on võimule tulemas islamiparteid, on pannud mitmeid vaatlajaid rääkima araabia sügisest ja isegi araabia talvest. Tundub, et araabia maades toimub tagasimineku ning liberaalseid demokraatlikke riike selles piirkonnas sündimas ei ole. Pessimismi süvendab ka asjaolu, et senini on võim vahetunud vaid kolmes riigis.*

Ka Mart Nutt²² viitab 2012. aasta veebruari Diplomaatias sellele, et araabia kevadest on saanud araabia talv, sest araabia maailmas on küll mitmed liidrid võimult langenud, kuid režiim ei ole muutunud ning valitseb ebakindlus ja ettearvamatus.

3. Liibüa liider Muammar Gaddafi tekstiosalisena

Nii nagu Iraagi-diskursuses tõstis meedia tähelepanu keskpunkti Saddam Hussein'i isiku, saab araabia kevade diskursuses omaette viitamisobjektiks Liibüa liider Muammar Gaddafi. Suhtumine Gaddafisse on üldjuhul

²² Nutt 2012.

negatiivne. Talle viidatakse diskursuses tavapäraselt kui diktaatorile. Veel nimetatakse teda tiitli järgi neutraalselt *koloneliks*, millele lisatakse aga ka suhtumist väljendavaid epiteete (*hullumeelne kolonel*).

(17) *Paistis, et 2003. aastal algavad lääne, eeskätt USA ja Liibüa vahel mesinädalad ja sealt edasi uus soe ajastu, kui Liibüa liider kolonel Muammar al-Gaddafi oli kuulutanud riigi tuumaprogrammi lõppenuks.* (Erkki Bahovski, PM 06.09.2011)

(18) *2011. aasta algul oli Liibüa maa, kus kõike kontrollis üks hullumeelne kolonel. Nüüd on Liibüa maa, kus kontroll on jagunenud nõrga valitsuse ja sadade rühmituste vahel, kes kõik on oma sõna õigsuses veendunud.* (Hendrik Vosman, PM 20.02.2012)

Viitamist negatiivsetele omadustele kasutati Iraagi-diskursuses ka Saddam Husseinini nimetamisel. Teda nimetati näiteks *veriste kätega diktaatoriks, inimvaenulikuks türanniks, pukki pääsenud hulluks*²³.

Samasugust retoorikat nagu Iraagi-diskursuses, kus Saddam Husseinini võrreldi teiste diktaatoritega (mh Hitleri, bin Ladeniga), leidub ka araabia kevade diskursuses. Mihkel Mutt (PM 16.03.2011) võrdleb Gaddafit Hitleriga ja toob esile nende ühisjooni, kasutades seejuures negatiivse tähendusega sõnu (*psühhopaadid ja kinnisideedega*).

(19) *Seoses sellega ei saa mööda Hitlerist. Neil on Gaddafiga natuke ühisjooni. Isegi välimusest, kuigi Gaddaffi on nägusam. Mõlemad on väga teatraalsed. Mõlemad on psühhopaadid ja kinnisideedega. Mõlema tegevlikkusetaju on tugevasti nihkes, kuigi mitte igas suhtes. Välismaaga läbi käies ilmneb mõlema puhul tähelepanuväärne praktiline kavalus.* (Mihkel Mutt, PM 16.03.2011)

Eriliselt tõstab Mutt esile selle, et mõlema diktaatori suhtumine rahvasse on sarnane. Seejuures loob ta intertekstuaalseid seoseid, viidates jumalate hämarusele.

(20) *Kui kuulda Gaddafi viimase aja segaseid, vaevalisi ja hüsteerilisi kõnesid, milles küll puudub Hitleri hoogsus, ilmneb, et temagi usub siiralt, et rahvas teda piiritult armastab. Hitleril läks sarnane tunne üle alles natuke enne päris lõppu, mil ta otsustas, et rahvas ei vääri teda ja peab hukkuma koos temaga. Gaddafi võib samuti valida «jumalate hämaruse» ja vägeva katastroofi.* (Mihkel Mutt, PM 16.03.2011)

²³ Vt Kuldnokk 2011, lk 69.

Seejuures ei samasta Mutt Gaddafit siiski täielikult Hitleriga. Ta mõnab Hitleri olevat parema kõnepidaja ning kasutab Liibüa riigipea kõnedele viitamisel negatiivselt laetud sõnavara (*segased, vaevalised ja hüsteerilised kõned*).

Artiklites viidatakse Gaddafi ja lääneriikide liidrite sõbralikele suhetele. Niisamuti nagu Hussein, vastandatakse ka Gaddafi oma rahvaga.

(21) *Gaddafi aga nautis lääne liidrite toetust ja õlalepatsutusi. Nüüd on välja tulnud CIA dokumendid, mis näitavad sooje suhteid Gaddafiiga. Keegi ei vaevunud eriti küsima, kuidas läheb Liibüa rahval. Kuid Gaddafi tegi sellise valearvestuse, mida on diktaatorid teinud ajaloos enne teda ja teevad ilmselt ka pärast Gaddafit – nad ei arvestanud rahvaga.* (Erki Bahovski, PM 06.09.2011)

Ühelt poolt võrdsustatakse Gaddafi siin lääneriikidega (*Keegi ei vaevunud eriti küsima...*). Seega on see ka süüdistus lääneriikidele. Teiselt poolt jälle samastatakse ta teiste diktaatoritega ajaloos (*Kuid Gaddafi tegi sellise valearvestuse, mida on diktaatorid teinud ajaloos enne teda /.../*).

Pärast Liibüa liidri Muammar Gaddafi surma 20. oktoobril 2011 avaldatakse rohkem artikleid, kus keskendutakse ka Gaddafi isikule. Nüüd võib Gaddafi viitamisel täheldada isegi kaudset heroiseerimist. Artiklipesalkirjades nimetatakse teda *kuningate kuningaks* (Kadri Veermäe, PM 22.10.2011) ja *revolutsiooni isaks* (Heiki Suurkask, EPL 24.10.2011) ning viidatakse sellele, et ta oli võib-olla isikuna suurem kui teised diktaatorid, sest ta ei lahkunud kuni lõpuni oma riigist.

Ühelt poolt tuuakse esile see positiivne meediakuvand, mille Gaddafi on enesest aastate jooksul loonud.

(22) *Heroilised poosid, taeva poole tõstetud käed, kiiskavvalged mundrid ja silmi varjavad päikseprillid kujunesid mehe kaubamärgiks /.../*
(Kadri Veermäe, PM 22.10.2011)

Taas luuakse vastandus Gaddafi *versus* Liibüa rahvas.

(23) *Oma viimasest persona non grata'ks kuulutamisest aga Gaddafi enam ei pääsenud, sest araabia kevadest haaratud liibüälased ei andestanud talle tema türanlikku valitsemisaega.* (Kadri Veermäe, PM 22.10.2011)

Samasugust verist retoorikat, mida varem kasutati Liibüas toimuvast kirjutamisel (*tapatalgud, verevalamine*), kasutatakse nüüd Liibüa liidri hukkamise kirjeldamiseks.

(24) *Nõrganärvilised said eile vastikusest kõvasti õlgu väristada, sest enamiku maailma ajalehtede esikülje oli vallutanud Liibüa endise diktaatori verine kogu. (Kadri Veermäe, PM 22.10.2011)*

Kadri Veermäe vastandab 24. näites samuti Liibüa rahva ja Gaddafi. Ta kasutab olukorra kirjeldamisel retoorikat, mille abil näitab, et rahvas on pöördunud oma liidri vastu sarnaste relvadega, nagu juht kasutas rahva vastu (*väriseva käega tehtud verised kaadrid*).

(25) */.../ kahtlemata löid liibüalased pretседendi peaaegu otseülekanedega eksdiktaatori tapmisest. Need mobiiltelefoniga üles võetud, väriseva käega tehtud verised kaadrid jäävad veel kauaks meelde. (Kadri Veermäe, PM 22.10.2011)*

Kui võrrelda viitamist Husseinile ja Gaddafi, siis on märgata erinevust selles, et Husseinile nähti ohustavat kogu maailma, seevastu Gaddafi nähakse ohtu vaid oma rahvale. Kui Husseinile viidati eranditult negatiivselt, siis Gaddafi puhul võib märgata isegi tema kaudset heroiseerimist. Tema käitumist püütakse mõista ja temasse suhtutakse pärast tema surma koguni pisut tunnustavalt. Teda nähakse aumehena, kes ei lahkunud Tripolist ka siis, kui olukord oli kehv. Husseinile puhul sellist heroiseerimist polnud: teda nähti kogu maailma kurjuse kehastusena, tema võitles aga ka otseselt meie vastu, temal arvati olevat massihävitusrelv. Husseinile viidati tekstides ka eesnime pidi (Saddam), mis viitas tuttavlikkusele ja sellele, et temaga polnud vaja hoida distantsi²⁴. Gaddafi puhul aga sellist viitamist ei esinenud.

4. Lääneriigid tekstiosalisena

Üheks diskussiooniteemaks kujuneb diskursuses ka lääneriikide tegevus. Lääne reaktsioonile araabia maailmas toimuva üle annavad hinnanguid kultuuritegelased, ajakirjanikud ja poliitikud. Ühelt poolt torkab silma kriitika lääneriikide tegevuse suhtes. Mihkel Mutt on oma tekstis irooniline.

(26) *Lääs murrab pead, kuidas saaks teha nii, et säiliks rahu ja tasakaal, nafta jääks voolama, et edaspidigi saaks sõita püramiide kaema, aga kohalikel inimestel oleks siiski enam-vähem samad õigused ja vabadused, mida lääts on mitusada aastat kuulutanud kui universaalseid. Lääts tahab, et Egiptuses kujuneks midagi enam-vähem sarnast sellega, mis on neil endil kodus. (Mihkel Mutt, PM 04.02.2011)*

²⁴ Vt Kuldnokk 2011, lk 69.

Kriitika avaldub mitteneutraalse ja ülekantud tähendusega sõnavara kasutuses (*lääs murrab pead, püramiide kaema, mitusada aastat kuulutanud*), samuti tingiva kõneviisi kasutuses, mis väljendab täitumata soovi (*Lääs tahab, et Egiptuses kujuneks*).

Niisamuti nagu araabia kevade sündmuste nimetamisel viidati seostele Ida-Euroopaga, tehakse seda ka lääneriikide tegevuse kommenteerimisel. Matti Maasikas toob välja selle, et Ida-Euroopa ja araabia maade muutuste puhul on lääneriikide reaktsioon olnud sarnane.

(27) *Nagu meile toonased ärge-kõigutage-Gorbatšovi-paati-sõrmeviibutused, nii on Egiptuse ülestõusnutele ehmatavad ja solvavad nüüdsed kohmakad, hilinenud, ebaselged reageeringud Washingtonist, Brüsselist, Pariisist.* (Matti Maasikas, EPL 17.02.2011)

Autor võtab endale taas lääneriikide kritiseerija rolli²⁵, mis avaldub selles, et lääneriikide tegevust kirjeldatakse negatiivsete hinnangusõnade kaudu (*kohmakad, hilinenud, ebaselged reageeringud Washingtonist, Brüsselist, Pariisist*). Seejuures samastab ta taas meid, eestlasi, idaeurooplastega ja samal ajal ka Egiptuse ülestõusnutega.

Nii ajalehe Postimees kui ka Eesti Päevaleht juhtkirjades diskuteeritakse Liibüa kodusõtta sekkumise üle. Postimees ütleb üsna otse välja, et Liibüa suhtes peaks rakendama karme sanktsioone.

(28) *Karmid sanktsioonid, milles demokraatlik maailm peaks olema ühtne, on ilmselt ainuvõimalik keel, mida Liibüa diktaatori Muammar Gaddafi sugused üldse kuulda võtavad. Liibüa juhtkond Gaddafiga eesotsas on valinud ilmselgelt igasuguseid inimõigusi ja vabadusi eirava verise vägivalda tee.* (Juhtkiri, PM 01.03.2011)

Eelnevas näites avaldub Postimehe negatiivne suhtumine Liibüa liidrisse, keda nimetatakse diktaatoriks ning kelle režimi seostatakse ilmselgelt inimõigusi ja vabadusi eirava verise vägivaldaga. Samal ajal kritiseeritakse jälle lääneriikide tegevust. Konditsionaalikasutus väljendab taas soovitava olukorra ja tegelikkuse vastuolu (demokraatlik maailm peaks olema ühtne, kuid millegipärast pole).

Karme sanktsioone õigustava argumendina kasutatakse seejuures süütute ohvrite kannatusi.

(29) *Riikide sanktsioonid ei too mõistagi Liibüa kriisis lõpplahendust, kuid aitavad siiski lähemale, et lõpeks süütute ohvriteni viinud vägivald.*

²⁵ Sarapuu 2008, lk 131–140.

Üldjuhul jääb kõlama seisukoht, et lääneriikide sekkumine on küll vajalik ja kiiduväärne, samas on märgata kahtlusi selle suhtes, missugune võiks olla selle sekkumise mõju. Sven Mikser rõhutab seda (EPL 28.03.2011), et „meie reaalne sekkumine peab olema läbimõeldud ja vastutustundlik, vastasel juhul riskime olukorraga, kus nii lääneriikide kui ka lääneliku demokraatia maine saab araabia maailmas uue hoobi”. Mikser toob esile ka argumendi, et lääne-riikide ettevaatlikkus tuleb Afganistani ja Iraagi valusatest kogemustest.

Ka Bahovski viitab sellele, et võrreldes olukorraga kümme aastat tagasi on ajad ja rahvusvaheline olukord praegu muutunud. Ta võtab endale teadjarolli, kui kasutab kindlat kõneviisi.

(30) Ajad, mil valjude fanfaarihelide saatel mindi Kosovosse, Iraaki ja Afganistani, on möödas. Isegi suhteliselt rahumeelse Kosovo (võrreldes Iraagi ja Afganistaniga) ülesehitamine on näidanud, kui pikk ja raske see protsess on. Ja kui palju rahvusvahelisi pingeid see tekitab.
(Erki BahovskiPM 06.09.2011)

Liibüa sündmustest kirjutades tuuakse argumendina esile ka lääneriikide huvi nafta vastu. Bahovski viitab 6. septembri 2011 Postimehes sellele, et „alanud on võidujooks selle nimel, kes saab Liibüa nafta kasutusõiguse”.

(31) Ülesanne on nimelt selles, kuidas vältida süüdistusi imperialismis ja nafta anastamises ning tekitada kuvand tsiviiliskute kaitsmisest (põhjus, miks NATO õhulööke alustas).

Läneriikide tegevuse üle diskuteeriti ka Iraagi-diskursuses, kuid seal arutati pigem moraaliküsimuste üle, keskseks tõusis n-ö õige poole valimine, Eesti rolli määratlemine suhetes Ameerika Ühendriikide, Euroopa, NATO ja ÜROga²⁶. Araabia kevade diskursuses pole aga poole valimine oluline, sest seda konflikti vaadatakse distantsilt.

5. Eesti tekstiosalisena

Liibüas toimuva puhul jääb Eesti küll sekundaarseks diskursuseosaliseks, kuid 2011. aasta märtsis tõstatatakse küsimus, mis on Liibüa kodusõjal pistmist Eesti riigi ja julgeolekuga, ning püütakse määratleda ka Eesti rolli selles konfliktis. Postimehe uudistekstis (PM 21.03.2011) tsiteeritakse tollast kaitseministrit Jaak Aaviksood, kes võtab Eesti suhtes seisukoha. Lugejale edastatakse kaitseministri julgustav väide, et „praegu on maavägede saatmine

²⁶ Vt Kuldnokk 2011, lk 141.

liitlaste poolt välistatud”. Samas toetab kaitseminister rahvusvahelist üldsust ja ütleb välja Eesti seisukoha.

(32) «Eesti on jäänud selles küsimuses ettevaatlikult toetavale seisukohale, sest see, mis sünnib meie piiride taga, ja see vägivald on ka meie asi. Nii et päris ükskõikseks me jääda ei saa ja rahvusvahelise avalikkuse hoiaku, et Muammar Gaddafi peab lahkuma, eesmärgi nimel on ka jõu kasutamine õigustatud,» rääkis Aaviksoo. (PM 21.03.2011)

Seega mõnab Aaviksoo, et Eesti on samuti selle konfliktiga seotud ja vajadusel on õigustatud ka jõu kasutamine.

Kultuuritegelasi näib tegevast ärevaks mõtte Eesti sõdurid Liibüasse operatsioonile saata. Literaat Jüri Pino kritiseerib seda võimalust. Ta alustab üsna ülevoolava pöördumisega kaitsevaelaste ja nende emade-isade poole, kasutades selleks *teie*-vormi ja imperatiivi.

(33) *Poisid, pange ennast valmis. Emad-isad, pange ennast valmis. Ei lähe kaua aega, kui teie kõigil tuleb harjuda mõttega, et teie või teie pojad saavad osa suurepärasest pakkumisest minna Liibüasse sõdima.*
(Jüri Pino, PM 18.04.2011)

Pino viitab sellele, et juba *Liibüasse ninnatoppimise* operatsiooni nimi on „Odyssey Dawn”. Seejuures tuleb ta irooniliselt meelde seda, et „Odysseus tuias mööda meresid ringi kümme aastat, enne kui lõpuks koju jõudis”. Sedasi loob ta seose pikaleveninud Iraagi ja Afganistani operatsiooniga.

Pino tekstist võib leida kriitikat ka Eesti riigi senise tegevuse ja NATO operatsioonide toetamise suhtes. Ta kritiseerib vastastikuse toetuse ideed, mis on olnud üheks peamiseks argumendiks ka Iraagi- ja Afganistani-diskursuses. Seejuures loob ta *meie-nemad*-vastanduse, rõhutades meie väiksust ja nende suurust.

(34) *Meie, kurikuulsalt ja praalivalt väike rahvas, peame suurtele jalaväelasi andma, sest neil endal ei jätku. Meid pole ennast ollagi, aga ikkagi. Liitlaste värk. Hädaajal kraabitakse ka potipõhjust.* (Jüri Pino, PM 18.04.2011)

Seejuures kritiseerib Pino ka Eesti valitsust ja kasutab eestlastele viitamisel hinnangulist sõna *piigilohistajad*.

(35) *Meie ohjurid löövad kannad kokku ja ütlevad, jah, muidugi, liitlaskuhete nimel ei ole teiste poegadest kahju /.../*

Kuigi juba sakslased nurisesid kunagi, et on tüdinud olemast sõjasulased USA uhketele aatomirüütlitele. Nüüd oleme meie need piigilohistajad.
(Jüri Pino, PM 18.04.2011)

Sedasi kritiseeritakse Eesti ja Ameerika Ühendriikide liitlassuhteid. Kriitika toetub seejuures Iraagi- ja Afganistani-kogemusele. Samasugune kriitika oli valdav juba ka Iraagi-diskursuses. Seal kasutati Ameerika Ühendriikide ja Eesti suhete analüüsimisel mitmesuguseid metafoore, mis viitasid USA pehmele võimule²⁷ Eesti üle. Näiteks nähti Ameerika Ühendriike isanda ja Eestit sõjasulase rollis, Ameerika Ühendriike õpetaja ja Eestit õpilase rollis²⁸.

Eesti jääb selles konfliktis siiski kõrvaliseks osaliseks. Afganistani ja Iraagi kogemuse põhjal tõstatatakse küll küsimus, kas Eestit ähvardab võimalus ka meie sõjaks.

6. Kokkuvõte

Iraagi ja araabia kevade diskursus erinevad selle poolest, et Iraagi konfliktis olid osalisteks ja teemaks lääneriigid, Eesti ja kohalik diktaatorirežiim (see oli otsapidi ka meie sõda). Iraagi rahvas tekstiosaliseks ei olnud või kui, siis ainult passiivse kogejana, kannatajana. Araabia kevade diskursust vaadatakse seevastu distantsilt, osalisteks on just eelkõige kohalik rahvas ja diktaatorirežiim, vähem ka lääneriigid ja sekundaarsena Eesti (kas ähvardab võimalus meie sõjaks).

Araabia kevade sündmuste puhkedes valitses eufooria ja valdavaks sai lootusrikas retoorika. Räägiti ärkamisest, vabanemisest ja koidikust. Sekka kostus siiski ka kahtlusi, kardeti Moslemi Vennaskonna mõjujõu suurenemist ja viidati sellele, et ärkamist võivad takistada pimedusejõud. Araabia kevade sündmusi võrreldi Ida-Euroopas toimunuga, korduvalt toodi esile, et meie eestlastena oleme araabia rahva poolel ja mõistame nende tundeid, sest oleme kogenud minevikus midagi sarnast. 2011. aasta lõpus rõhutatakse sündmustele tagasi vaadates demokraatia olulisust. Samas on 2011. aasta lõpus hakanud esialgne lootus asenduma pettumusega ning araabia kevade asemel hakatud rääkima hoopis araabia sügisest ja talvest.

Omaette viitamisobjektiks araabia kevade diskursuses sai Liibüa liider Muammar Gaddafi, niisamuti nagu Iraagi-diskursuses tõsis meedia huviorbiiti Saddam Hussein. Kui Hussein nähti ohustavat kogu maailma,

²⁷ Mõiste *pehme võim* (*soft power*) on võtnud kasutusele USA poliitikaanalüütik Joseph S. Nye pärast Iraagi sõda. Ta defineerib pehmet võimu kui võimu, mille abil mõjutatakse teisi käituma meie soovi kohaselt ilma neid selleks sundimata. Nye' järgi tuleneb pehme võim vastava maa kultuurist, poliitilistest väärtustest ja välispoliitikast. Vt selle kohta lähemalt **Nye, J., S. Jr.** 2002. *The Paradox of American Power. Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone*. Oxford: Oxford University Press. E-raamatute andmebaas Ebrary.

²⁸ **Kuldnokk** 2011, lk 65–66.

siis Gaddafis tajuti ohtu vaid Liibüa rahvale. Gaddafile viitamisel kasutati üldjuhul negatiivset sõnavara, kuid pärast tema surma võis märgata ka tema kaudset heroiseerimist.

Lääneriikide tegevusse suhtuti ühelt poolt kriitiliselt. Oodati, et lääne-riigid peaksid justkui midagi tegema, samas viidati sellele, et lääne olukord on keeruline, et lääneriigid on toetanud Liibüa liidrit enese huvides, kuid Liibüa rahvas on jäetud kõrvale. Ajalehtede juhtkirjades võeti seisukoht, et sekkuda oleks küll vaja, kuid kardeti, et sekkumine võib ohutada läänevastasust. Viidati teistsugusele rahvusvahelisele olukorrale ning oma seisukohtade põhjendamisel toodi argumendina esile Afganistani ja Iraagi kogemus. Kritiseeriti võimalust, kui Eesti peaks oma sõdurid Liibüasse missioonile saatma. Seejuures kritiseeriti ka Eesti valitsust võimaluse eest Eesti sõdurid Liibüasse saata.

Kokkuvõttes mõjutas araabia kevade diskursuses kasutatavat retoorikat suuresti see, et sündmusi vaadati distantsilt ja need ei mõjutanud otseselt Eestit.

Allikad

Eesti Päevaleht

Matti Maasikas „Mitte päris 1989, aga ka mitte lootusetu”, 17.02.2011

Sven Mikser „Kas demokraatia vältimatu võidukäik”, 28.03.2011

Heiki Suurkask „Võidukas sõda, mis tappis Revolutsiooni Isa Gaddafi”, 24.10.2011

Heiki Suurkask, Kaivo Kopli „Uus maailmakord ilma bin Ladeni varjuta pea kohal”, 29.12.2011

Postimees

Mihkel Mutt „Ärkamine valgusse või pimedusse”, 04.02.2011

Martin Kala „Kui valdavaks saab lootus”, 14.02.2011

Mihkel Mutt „Araabia kevade nõoked”, 16.02.2011

Hendrik Vosman „Liivatorm Liibüas”, 20.02.2012

Juhtkiri „Sanktsioonide keel võib olla ainumõistetav”, 01.03.2011

Mihkel Mutt „Lääs diktaatori meistrklassis”, 16.03.2011

„Aaviksoo: Eesti otsene osalus Liibüas ei tule kõne alla”, 21.03.2011

Jüri Pino „Tere tulemast uude sõtta”, 18.04.2011

Juhtkiri „Liibüa ja araabia kevad”, 02.09.2011

Erki Bahovski „Liibüa – võrrand mitme muutujaga”, 06.09.2011

Martin Kala „Müür ja muna”, 30.09.2011

Juhtkiri „Türanni surm”, 21.10.2011

Kadri Veermäe „Kuningate kuningas on surnud”, 22.10.2011

Erik Männik „Araabia kuum aasta”, 30.12.2011

Kirjandus

- Bourdieu, P.** 1997. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, N.** 1989. *Language and Power*. London: Longman.
- Fairclough, N.** 1992. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fowler, R.** 1996. *Linguistic Criticism*. Oxford: Oxford University Press.
- Halliday, M. A. K.** 2004. *An Introduction to Functional Grammar*. London: Hodder Arnold.
- Heikkinen, V.** 1999. Ideoloogiline merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 728. Helsinki.
- Kaas, K.** 2011. Koidu verevad sõrmed. – *Diplomaatia*, nr 92, aprill.
- Kasik, R.** 2008. Meediatekstide analüüs. Eesmärgid ja meetodika. – *Tekstid ja taustad V. Meediatekstide keelekasutus ja selle sotsiokultuurilised taustad*. Toim. R. Kasik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 10–64.
- Kuldnokk, K.** 2002. Interpersonaalsete suhete kujunemine internetiportaalis comment@delfi. Magistritöö. Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituut.
- Kuldnokk, K.** 2011. Militaarne retoorika. Argumentatsioon ja keeleline mõjutamine Eesti kaitsepoliitilises diskursuses. *Dissertationes Philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Leeuwen, T. van** 2005. *Introducing Social Semiotics*. London and New York: Routledge.
- Miller, M.** 2009. Hirm kui poliitiline mõjutusvahend ja selle kasutamine pronksiöö sündmuste näitel. *Bakalaureusetöö*. Tartu Ülikooli sotsiaalteaduskonna riigiteaduste instituut.
- Nutt, M.** 2012. Araabia kevad suubub talve. – *Diplomaatia*, nr 101/102, veebruar.
- Nye, J., S. Jr.** 2002. *The Paradox of American Power. Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone*. Oxford: Oxford University Press. E-raamatute andmebaas Ebrary.
- Palmaru, R.** 2005. Munakivitee lõpus. Keele ja kommunikatsiooni mõjust ühiskonna terviklikkusele. – *Keel ja Kirjandus*, nr 5, lk 35–52.
- Rohtlaan, I.** 2006. Metafoorid meediatekstis: uudiste pealkirjad. – *Keel ja Kirjandus*, nr 8, lk 626–636.
- Sarapuu, K.** 2003. Konditsionaali modaalsed funktsioonid juhtkirjades. – *Tekstid ja taustad II. Tekstianalüüsi vaatepunkte*. Toim. R. Kasik. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 26. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 142–146.
- Sarapuu, K.** 2008. Suhtlustasandi tähendused ajalehtede juhtkirjades. – *Tekstid ja taustad V. Meediatekstide keelekasutus ja selle sotsiokultuurilised taustad*. Toim. R. Kasik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 100–192.
- Suurkask, H.** 2012. Revolutsioonidest Eestis ja mujal maailmas. 26. juuli. <<http://www.delfi.ee/news/paevauudised/arvamus/heiki-suurkask-kirjutab-revolutsioonidest-estis-ja-mujal-maailmas.d?id=64727478>>, (05.09.2012).